

HAZAI ÁLLAPOTAINK A MOHÁCSI VÉSZ

ELŐTT.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

Február havi ülésünkben tartott felolvasásomnak a vatikáni magyar okíráttár nemrég megjelent első kötetének, illetőleg az abban tartalmazott s a mohácsi vést közvetlenül megelőzőtt évekből származó nagyfontosságú nunciusi jelentések ismertetése s méltatása képezé tárgyát. Az akkor napirenden volt tárgyhalmaz miatt fentartám magamnak más alkalommal ama gyűjteménynek Tomory Pál kalocsai érsek működésére valamint az utolsó vésznapokra vonatkozó érdekesebb adataira külön reflektálni; mit ma tenni szerencsém lesz. Ezzel azonban e nagybecsű gyűjtemény korántsem tekinthető kimerítettnek. Oly óriási halmaz foglaltatik abban az akkori Magyarország udvari, politikai s társadalmi életére, főbb szereplő férfiaira vonatkozó becsesnél becsesebb adatoknak, melyek nem egyes felolvasások, hanem egész monographiák megírására nyújtanak bő anyagot. Úgy Báthory István, Bornemiszsza János, Szalkay László esztergami érsek, Brodaries István, Erdődy Simon zágrábi püspök, Czibak Imre, Frangepán Kristóf, Zápolya János s György, Kálnay Imre, Kanizsay László, Tahy János, Drágffy János, Paksi Balázs és János, Tomory Pál, Artándy Pál, Perényi Péter, Verbőczy István, Aczél István s több más vezérferfi szereplése hű képekben van elénk tárva a pápai követek jelentéseiben, úgy, hogy az egy-egy ily férfiú életére vonatkozó adatok magukban véve is külön külön tanulmány tárgyát képezhetnék.

Február havi ülésünkben tartott felolvasásomban szerencsém volt a vatikáni magyar okíráttár nem rég megjelent első kötetét ismertetni s az abban foglalt pápai követi jelentések nagyfontosságát kiemelni.

Egyik legnépszerűbb költőnknek, Kisfaludy Károlynak, Tomory »a büszke vezér« ellen hazafias elkeseredéssel emelt azon vádja, mely szerint a mohácsi veszedelem egyedül e főpap hibá-

jául volna felrovandó, Campeggio bibornok s Burgio báró pápai követek 1524—1526-ki jelentéseiben fényes czáfolatot nyer. Tomory, mint látni fogjuk, nem vala büszke, dicsvágyó ember, sem nem vala egyedüli okozója ama gyászos katasztrófának, melynek előidézésében, mint már előbbi felolvasásomban kiemelni szerencsém volt, egészen más tényezők működtek közre, s melyet feltartóztatni vagy megghiúsítani nagyobb államférfiúnak s kitünőbb hadvezérnek, mint Tomory Pál volt, sem állott volna többé hatalmában. Az említett követjelentések ugyanis Tomory Pál működésére vonatkozólag oly fontos és érdekes adatokat tartalmaznak, melyek e hazafias főpap jellemét, önfeláldozását s nemes önzetlenségét a legkedvezőbb világban derítik fel.

Hogy Tomory Pál nem volt fenhéjázó ember, sőt hogy szerény egyszerűségénél fogva semminemű döntő befolyást nem gyakorolt az udvarnál s az ország dolgaira, az Burgio pápai követ számos jelentéséből kiderül. E tekintetben különösen érdekes a többi közt nevezett nunciusnak 1526. február 2-ki jelentése, melyben elismervén szükségét annak, hogy egy magyar főpap bibornokká választassék s ez állásra, mint már előbbi felolvasásomban érintém, határozottan méltatlannak tartván Szalkayt; a Curia azon kérdésére, nem volna-e alkalmas Tomory Pál e méltóságra? Burgio e főpap jellemzésére azt írja, hogy ő szentsége bizonyára Isten és ember előtt kedves dolgot cselekednék, ha Tomoryt bibornokká nevezné ki; mert Tomory kétségtelenül jó s becsületes ember, kitűnő hazafi s lelkes egyházférfiú. De ha, ugymond, ő szentsége oly férfiút óhajt bibornokul, ki személyes tekintélyével döntő hatást gyakoroljon az ország tanácsosaira s erélyes föllépésével megghiúsítson minden ármányt s előmozdítsa az ország ügyeinek rendezését, Tomory nem arra való. Egyszerű szerény ember ez, ugymond, ki inkább Balibég hadicselei, mint az udvari fondorlatok fölfedezésére s megghiúsítására alkalmas. Mint jószívű ember Tomory könnyen hívó is, s ennek következtében bárki által tévútra vezethető. Azonkívül pedig mindennek fölött szerzetes barát, ki egyedül a vallásban él s a világi fényűzés iránt a legnagyobb megvetést tanúsítja. Így, daczára Campeggio bibornok, Burgio báró s Bornemiszsza János folytonos rábeszéléseinek, soha sem lehetett őt arra venni, hogy a legdurvább kelméből készült barátkámzsáját tisztességesebb ruhával váltsa fel. Szegényen él, magas méltóságokat soha sem keres és legfőbb örömét az egyszerűségben leli.

De más okból sem tartja tanácsosnak Burgio Tomorynak bibornokká való kineveztetését; azért ugyanis, mert mint ilyen nem folytathatná továbbra a végvidéken nagyfontosságú hadiszolgálatait. Már pedig, ugymond, ha ő szentsége szereti Magyaror-

szágot, jó lesz Tomoryt el nem távolítani a határszélről, mert nélküle ott hamar megbomlanék minden rend s a törökök könnyű szerrrel ejtenék hatalmukba a végvidék erősségeit, utat nyitván maguknak az ország belsejébe. Sőt ha azt a czélt akarná elérni a Curia, hogy a bibornoksággal Tomory hírnevét emelje, annak sem sok hasznát venné. Van Tomorynak hírneve s tekintélye elég nagy; szerény igénytelensége mellett azonban még azt sem bírta kivinni soha, hogy katonáinak zsoldja rendesen kiszolgáltattassék.

Igen érdekes, a mit Burgio egy más alkalommal (1526. márcz. 17-ki jelentésében) ír Tomoryról; midőn a kincstárnoki állás betöltéséről s a királynő kedvence Thurzó Elek s az urak által ajánlott Korlátkövy Péter jelöltségének mellőzése céljából tett lépéseiről szólván, a többi jelöltek közt legalkalmasbnak mondja Tomoryt, úgy szilárd jelleme, mint hűsége, tapasztalatai s jó hírnevénél fogva. Ő az egyedüli ember, úgymond, ki képes volna rendbehozni az ország pénzügyeit. Csakhogy Tomory minden rábeszélés ellenére határozottan vonakodik elvállalni ez állást; azzal mentegetődzvén, hogy ő egyszerű barát s ily nagy teher elviselésére nem képes.

Burgio azonban ismervén Tomory hazafias érzelmeit s a sz. szék iránti határtalan hűségét, erősen meg van győződve, hogy a pápa parancsára egy perczig sem haboznék elvállalni e fontos tisztséget, melytől hazája üdve függ. S itt kiemelvén Burgio azt, hogy Magyarország ügyei három ember, azaz a cancellár, a nádor s a kincstárnok kezeibe vannak letéve, rámutat azon jelentékeny szerepre, mely Tomorynak a máris pápai befolyás alatt álló s egyenesen a pápa közbenjárására kinevezett Brodarics cancellár mellett jutna; s hogy a nádor is vagy kénytelen volna magát alávetni e két férfiú akaratának, vagy könnyen el is távoíttathatnék. Melegen ajánlja tehát a pápának, hogy Tomoryt a kincstárnokság elvállalására sub vinculo obedientiae szólítsa fel. Csak egy baj van, úgymond, s ez az, hogy nincs Tomorynak 40—50,000 aranya, hogy hivatalba lépésekor fedezhetné a végvidéki s egyéb sürgős szükségeket mindaddig, míg a királyi jövedelmek ismét befolyjni kezdenének; mert Tomorynak semmi összeköttetése nincs a kereskedőkkel; sőt ha volna is, alig találkoznék köztök egyetlenegy, ki az utóbbi zaklatások után, melyeknek valamennyi kereskedő ki vala téve, pénzt kölcsönözni kész volna. Azt tanácsolja tehát Burgio, hogy a Budán letéteményezett pápai pénzeket engedje át ő szentsége kölcsönképen Tomorynak. E pénzekből azonban az eddig tett hadiköltségek után alig maradt 20,000 arany. Szükséges volna tehát a még hiányzó 20,000 arany erejéig valamely olasz kereskedőtől kölcsönt eszközölni ki, ha nem is készpénzben, úgy selyem vagy egyéb szövetárukban, mi a

pápa közbenjárására Flórenczben bizonyosan sikerülne. A Budán létező pápai pénzeket illetőleg pedig biztosítja Burgio a sz. széket, hogy azok Tomorynál tán még nagyobb biztonságban volnának, mint Fuggeréknál. Ha sikerül ily módon Tomoryt a kincstárnokság elvállalására bírni, Burgio biztosan reméli, hogy Magyarország zavart pénzviszonyai végre valahára rendbe fognak jönni, s az ország nem lesz többé kénytelen a pápa pénzsegélyeihez folyamodni, saját erejéből viselhetvén a háború költségeit.

Burgio e terve azonban dugába dőlt; még pedig leginkább azért, mert Tomoryt a végvidéken nélkülözni egyáltalában nem lehetett.

E nevezetes férfiú hadvezéri működéséről Burgio jelentései sok érdekes adatot tartalmaznak s egyebek közt említést tesznek egyszersmind Tomorynak a végvidékről küldött számos leveléről, melyeket Burgio jelentései mellé csatolt. E levelek azonban nincsenek meg a vatikáni magyar okíráttárban, minél fogva azt kell gyanítanunk, hogy vagy elvesztek, vagy a vatikáni levéltárban külön gyűjteményben őriztetvén, a kutatók figyelmét elkerülték. E levelek hű képet nyújtottak a helyezetről, a hadi tervekről, vívott csatákról; és a vatikáni magyar okíráttár lelkes kiadói bizonyára nagy szolgálatot tennének a történelmi tudományos-ságnak, ha e fontos levelek felkutatását s lemásolását elrendelnék.

Tomoryt már 1524-ben Péterváradon találjuk, mint ama nevezetes vár főkapitányát s a végvidéki hadsereg parancsnokát, mely minőségében kitűnő szolgálatokat tett; habár kiváló hadvezéri tulajdonságokat nem is tanúsított. Igaz ugyan, hogy hazafias áldozatkészsége semmi támogatásban nem részesült a kormány részéről, mely katonáit egész 11 hónapon át zsold nélkül hagyta. Tomory saját erejéből, egyháza jövedelméből tartotta fenn seregét. Midőn azonban mindenéből kifogyván, serege zúgolódni, sőt lázongni is kezdett, Tomory 1525. január elején teljesen elkeseredve Budára jött s benyújtotta lemondását. Campeggio bibornok s Burgio báró együttes fáradozásainak sikerült azonban Tomoryt a főparancsnokság újból való átvételére rábírni; de Lajos király kérésére felajánlott közvetítésöket azon föltételhez kötötték, hogy Tomory jogos követelései a lehetőségig kielégíteszenek. Sikerült is nekik ily módon mintegy 5000 aranyat kicsikarniok egylegre Tomory seregének hátrálékos zsoldja fejében. A pápai követek ugyanez alkalommal 300 gyalogost állítottak ki a sz. székek költségén s e kis csapatot azonnal el is indították Pétervárad felé.

Tomory ekkor több héten át tartózkodott Budán s a pápai követséggel sűrűn érintkezett. Burgio e találkozásokra vonatkozólag több rendbeli jelentést küldött Rómába. Különösen érdekes,

mit Tomory Balibéggel, a török sereg fővezérével s belgrádi basával való tárgyalásairól tudatott a pápai követtel. Péterváradról való elútazása előtt ugyanis Balibég, ugyanaz, ki Szörényt bevette, fölkérte Tomoryt, menesztene hozzá bizalmas embert, kivel üzenetet küldhessen. Tomory teljesíté Balibég kíváнатát s egy a török nyelvben jártas emberét küldé hozzá. Balibégnek ez emberrel küldött levele egyebek közt a következőket tartalmazta: »Többször hallottam atyámtól, írja Balibég, hogy nekem Magyarországban közel rokonom van. Hogyha tehát te vagy az a Tomory Pál, kiről atyám említést tett, úgy testvérem vagy; s mint ilyen-nel vajmi nehezemre esik veled hadi lábon állani.« Fölkéri tehát egyelőre Tomoryt oly egyezmény megállapítására, mely a magyar s török tábor közti közlekedést s kereskedést lehetővé tegye, s hogy védmenet segélyével mindenki szabadon mehessen egy helyről a másikra. E felhívás következtében Tomory alkudozásba is lépett Balibéggel, mit Budán némelyek, kelepczétől tarván, nem igen helyeseltek. Campeggio bibornok s Burgio báró azonban, azon reményben, hogy ily barátságos módon sikerülne tán Balibéget pénzzel s ajándékokkal Belgrád átadására bírni, az alkudozások folytatására buzdították Tomoryt.

Péterváradra való visszatérte előtt Tomory a pápai követek útján több rendbeli engedélyért folyamodott a szt. székhöz. A többi közt azt kérte, hogy 20,000 arany erejéig sőt árúlhasson a hitetleneknek, s pedig egyedárúlag, sőt hogy a sónak a török táborban való árúlását bárkinek egyházi átok terhe alatt tilthassa meg. Kéri továbbá, hogy a kormánytól zsold fejében kapott nagy mennyiségű apró késeket, cultellos parvos ad incidendum panem, a törökök közt elárúsíthassa, mit Campeggio bibornok, tekintvén, hogy ily apró kések nem mehetnek fegyverszámba, ajánlólag terjeszt fel. Tomory megígérte, hogy az ily módon befolyó jövedelmeket nemcsak katonáinak zsoldjára, de foglyok kiváltására is fogja fordítani.

Tomorynak Balibéggel való titkos alkudozásai még 1525. májusban is folytattattak. Balibég lovat küldvén ajándékba Tomorynak, az ajándékhozó által találkozót is kért tőle szárazon vagy vizen. Megtörtént-e e találkozás, nem tudatik; sem az eddig folyt alkudozásoknak, foglyok kicserélésén kívül semmi egyéb eredménye nem mutatkozik.

Bakics Pál Ferhád basa volt titkárának a törököktől való elpártolása s Magyarországba való költözése szintén Tomory közvetítésének vala köszönhető. Tudositván Burgiot ez ügyben tett lépéseiről, ez örömét fejezi ki a fölött, hogy ily tapasztalt férfit a szentügynek megnyernie sikerült; nem palástolhatja el azonban abbeli aggodalmát, hogy az ország jelen nyomasztó állapotá-

ban nem találván Bakics a kellő méltatására a magyarok részéről, honfitársainak nem igen lesz kedvök példáját követni.

Egyáltalában constatálható, hogy az egész idő alatt Tomory s a pápai követség közt a legélénkebb levélváltás folytattatott; és valahányszor a hadvezérfőpapnak hadsegélyre volt szüksége, Burgio nem fukarkodott irányában, sőt nem ritkán titokban is küldött neki pénzsegélyt, nehogy a kormányférfiak értésére jutván. ezek e miatt okot találjanak saját kötelességeik elhanyagolására,

1526. márcz 29-iki jelentésében Burgio igen sötét képet nyújt Magyarország kétségbeesett helyzeteről. Az udvarnak, ugymond, már betevő falatja sincsen, s a király a napi szükségletek fedezésére kénytelen volt már összes ezüstneműjét zálogba vetni. A zavar leírhatatlan. Pedig még ellenség sincs az országban. Mi lesz majd, ha itt lesz a török? Tomoryn kívül, ugymond, nincs egy becsületes hadvezére az országnak, s ezzel is a lehető legrosszabbul bánnak. A király már 40,000 arannyal tartozik neki, s ő nem tudja kielégíteni zúgolódó seregeit. Burgio tehát újból sürgeti a pápát, hogy a Budán letéteményezett pénzeket Tomorynak szolgáltatassa ki; mert könnyen megtörténhetik, hogy fizetetlen serege cserben hagyja őt s akkor vége Magyarországnak.

Néhány nap mulva, azaz ápril 10-én Tomory azon szomorú hírrel érkezett Budára, hogy a török szultán óriási sereggel útban van Magyarország felé. A király Esztergamban mulatván Szalkay érseknél, Tomory Burgio kíséretében azonnal odasietett s a királyt Budára hozták. Itt aztán hosszas tárgyalások után sikerült kieszközölni Burgionak, hogy a seregéhez visszatérő Tomory üres kézzel ne távozzék. Adtak neki 20,000 aranyat készpénzben s 5000 arany értékű szövetárúkat. Burgio 500 gyalogost, több ágyút s 40 nagy prágai puskát adott neki. Az országtanács most már azt hitte, hogy megtette minden kötelességét, s hogy a végvidéki had képes lesz immár visszatartani a berohanó török áradatot. Csalódásából csakhamar kiábrándult; a hírek mind fenyegetőbbek lettek, a sáska módra berontó török hadak egymásután foglalták el a végvárat; a zavar nőttön nőtt, és higgadt tanácskozás, bölcs intézkedések helyett lázas kapkodásban nyilvánult a magyar kormányférfiak összes tevékenysége. A kincstár teljesen üres lévén, elővették a templomi kincseket, kifosztották a zsidókat; de az ez úton szerzett pénzek, mint Burgio mondja, nagyobbrészt egyesek kapzsiságának esett áldozatul.

A külhatalmak, maga a lengyel király s Ferdinánd herczeg is teljesen elveszték már minden bizalmukat e szerencsétlen ország iránt s visszahívták követeket. Egyedül a pápai követ maradt itt, jó tanácscsal s pénzsegélylyel támogatván a szorongatott Lajos királyt.

Mint egy kialvó mécs utolsó fellobanása tűnik fel Verzelius János, pápai követnek, ki nagyobb pénzsegélyvel érkezett Budára, 1526. júl. 22-ki jelentése. Magyarország ügyei, ugymond vérmes reménykedéssel, végre valahára jobb fordulatot vettek. A király több főúr kíséretében táborba szállt, a hadikészületek lázas eréllyel folytattatnak; Cseh- s Morvaországból s Sziléziából nagy számmal érkeznek a gyalog hadak, s minden arra mutat, hogy Magyarország képes leendő ellenállani a törököknek. A pessimista Burgio azonban egészen másképp látja a dolgokat. Megírja mennyi fáradságába került neki, míg a gondtalan s könnyelmű Lajos királyt a peshedésből, melybe sülyedni engedték, kirántania s táborba szállásra bírnia sikerült. Lajos, ugymond, júl. 20-án indult el Budáról. Első állomását Budáról alig két mérföldnyire tartotta, hol egész négy napig időzött s azalatt a Csepel szigetére vonúlt királynőnél is búcsúlátogást tett. A király kísérete 2500 gyalogos, 200 nehéz s 1000 könnyű lovasból állott. Tomory 4000 elszánt harczossal Bács mellett várja az erősítést, kijelentvén, hogy ha a király legalább 10,000 gyalogossal személyesen lejön, nem csak a pétervárad átjárását lehetne visszahódítani, de az ellenség további előnyomulásának is hathatós gátat vetni. De ha ez nem történik, írja Tomory, a veszedelem elkerülhetetlen, és sötét előérzetektől gyötörtetve, már előre lépéseket tesz a béke érdekében is. A boszniai püspök által ugyanis rábírní igyekezett Lajos királyt, hogy azon esetre, ha képtelen volna hatalmas sereggel útját állni a törököknek, ne késsék minél előbb békekövetséget meneszteni Konstantinápolyba s bármi áron békét eszközölni ki a szultántól.

Pétervárad elestéről kétségbeesett jelentéssel ad tudomást Burgio augusztus 5-ki levelében. Tomory, ugymond, belátván a védelem sikertelenségét, s megakarván menteni magát és seregét az ostrom által okozandott kényszerű tétlenségtől, már júl. 9-én távozott Péterváradról, midőn mintegy 40,000-nyi török sereg a vár falai alá érkezett. Őrségül ezer embert hagyott hátra, lő- s élelmi szerekkel bőven ellátván őket; ő pedig, mint főlebb mondatott, Bács felé vette útját, bevárandó a király segélyét. Az ostromló törököknek a vár külfalai aláaknázása s légberőpítése által nemsokára sikerült behatolni a várba, hol véres harcz fejlődött ki az ostromlók s a hősiek várőrség közt. Az 1000 emberből csak 90-en maradtak életben, kik egy toronyba zárkózván, hosszú alkudozás után megadták magukat s a török vezér által egy ingre vetkeztetve elbocsáttattak.

Aug. 13-án Lajos királyt már Tolnán találjuk. Daczára azonban ismételt szigorú parancsainak, a nemesség még mindig késik. Csak úgy szórványosan jönnek, írja Burgio, innen is onnan

is, a Tolna körüli falvakban helyezkedvén el minden rend nélkül. Azalatt pedig a naszádosok zsold hiányában felmondták a szolgálatot.

Burgionak a mohácsi csata előtti utolsó jelentése augusztus 25-ről van keltezve. Tomory Pált, ki az Aldunán hiába várta a segílyt, ekkor már a király táborában találjuk, hol Zápolya Györggyel az erdélyi vajda testvérével együtt, kivel a legjobb egyetértésben élt, főhadvezérnek neveztetett ki. Majd azonban Tomory és Perényi Péter közt összeszólalkozás történvén, mindkét hadvezér letette hivatalát, de sok rábeszélés után végre ismét átvették azt. Fővezérségét Tomory nagyobb haditénynyel ohajtván megkezdeni, 10,000 lovassal a drávai átjárás megszállása s megerősítése végett Eszék felé indult. De szerencséje itt sem kedvezett. A törökök már megelőzték őt s oly erősített állásban foglaltak helyet, hogy nagyobb haderőnek is már bajosan sikerült volna őket onnét kiszorítani. Tomory kénytelen volt tehát sietve visszatérni a király táborába, melyet már Mohácsnál talált.

Lajos király hadseregét, írja Burgio, most már sem folyó, sem erdő, sem hegység nem választja el többé a törököktől. A magyar sereg létszámáról azt állították, hogy 40,000 emberre rúg; valóságban azonban, mondja Burgio, nincs több 25,000-nél. Igaz ugyan, folytatja, hogy ha idejében megérkezik a mintegy 10,000-re tehető horvát sereg a bánnal s Frangepán Kristóffal, valamint az útban levő Zápolyay János serege, Lajos még tekintélyes számú hadsereggel rendelkezhetnék; nem számítván az Ausztriából, Cseh- s Morvaországból megindított segílyhadakat, melyek szintén jelentékeny számmal voltak. Csakhogy a táborban már annyira erőt vőn a kedélyeken a harczvágy s türelmetlenség, hogy semmi emberi hatalom nem vala többé képes azt megfékezni. Mondja is Burgio, hogy ha számra nézve a magyar sereg vajmi parányinak tűnik fel a hatalmas török sereggel szemben, de ha a magyarok lelkesedését s elkeseredését, különösen pedig az ügy igazságát vetjük latba, van még reménységnek helye.

Nem kis mértékben fokozták e türelmetlenséget a török táborról kémek által ügyesen terjesztett álhírek, melyek szerint a 300,000 főnyi török sereg rosszul fegyverzett s nagyobbára hitvány csőcselékből álló gyülevész had gyanánt tüntettetett fel, mely hírek még a vezérek közt is hiteltre találván, magát Tomoryt is az ütközet mielőbbi fölvételére buzdították.

Magáról az augusztus 29-én vívott mohácsi ütközetről Burgio szept. 5-én tesz jelentést. Pozsonyból keltezett levelében. E jelentés nem sokban tér el ugyan az eddig ismert leírásokból, közvetlenségénél fogva mindazonáltal érdekesnek tartom. E szerint a magyar hadsereg már hajnal hasadtával kezdte volna meg

a harczot, s a törökök csak úgy játszadozva fogadták volna el a csatát, fárasztván a magyarokat délutáni 4 óráig. Ez az eddig ismert adatoktól, melyek mint Brodarics szemtanú, a csata kezdetét d. u. 3 óra tájára teszik, merőben eltér s valószínűleg téves értesülésen alapszik.

Délután 4 óra felé, folytatja jelentését Burgio, hirtelen mintegy 10,000 török lovas tört elő s rövid idei portyázás után vad futást színelve, az őket üldöző magyarokat egy erdő széléhez csalta, hol több száz ágyú vala ügyesen elrejtve. A török lovasság két felé oszolva, szabad utat engedett a magyaroknak a halál torkába. A török ágyúk gyilkos tüzeléssel oly rémítő pusztítást vittek végbe a magyarok soraiban, hogy rövid néhány percz alatt az ijedtség és zavar minden további ellenállást, sőt a futást is lehetetlenné tévé. A borzasztóan megrítkított sorok most már védtelenül hulltak el a több oldalról előrohanó törökök handzsárjai alatt. A harcz alig tartott egy óráig s ez elég volt arra, hogy teljesen megsemmisítsen egy vitéz hadsereget s gyászos korszakot alkosson egy nagy nemzet történetében.

Lajos király halálának híre Burgio levelének keltekor, 8 nappal az ütközet után még nem talált hívőkre Magyarországon. Általánosan azt mondták, hogy a király, miután a harczban vitézül viselte magát, sértetlenül menekült meg; de hova, azt senki sem tudta. Burgio azonban már mint bizonyosat jelenti a szomorú esetet, úgy a mint azt neki a királynak egy kedvencz szolgálja, ki az utolsó perczig vele volt, elbeszélé. Lajos ugyanis, az említett szolgálival s Aczél Istvánnal együtt, ki Burgionak jó ismerőse volt, s ki a jubileum idejében Rómában is járt, szerencsésen menekülvén a csataterőről, a Duna egyik ágához, tán a Csele patakához ért, s azt átakarván gázolni, lova, mely már meg volt sebesülve, nehéz vaspánczélos lovagját nem bírván, a vízben elbukott s a királyt maga alá temette. Aczél István a király megmentésére sietvén, szintén a vízbe ugratott, de őt is hasonló sors érte.

A mohácsi veszedelem híre augusztus 30-án éjjelkor érkezett Budára s képzeltetőleg rémítő zavart s ijedtséget idézett elő. A védtelenül álló királynő még azon éjjel menekült Pozsony felé. Kiséretében volt Burgio is, ki, mint mondtam, már Pozsonyból küldi levelét. A nép szintén vad futásban keresett menekülést, de előbb rablás és pusztításban adá ki mérgét. Budán több főúr háza, de Burgio nuncius lakása is, miután a pápai pénzek Verzelio által biztonságba helyeztetek, ki lettek fosztva, rabolva. A királynő kíséretével sok veszélyen ment keresztül, míg Posszonyba érhetett. Utjok rettenetes vala, mint azt a már hazatérő Burgio Rómában szóval igéri elmondani.

OVÁRY LIPÓT.